ВИДАВНИЦТВО ВІДРОДЖЕННЄ

МИКОЛА ГОГОЛЬ.

СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК

ОПОВІДАННЄ

з „Вечорів на хуторі біля Диканьки".

№ 8. ЦІНА 15 КОП.

МИКОЛА ГОГОЛЬ.

СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК.

ОПОВІДАННЄ

З

„Вечорів на хуторі біля Диканьки“

ПЕРЕКЛАВ М. СТАРИЦЬКИЙ.

Ціна 15 коп.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „ВІДРОДЖЕННЄ“.

— Ч. 3. —

Передмова.

Микола Гоголь (уродив ся 19 марта 1809 р. в Сорочинцях, полтавської ґубернії, вмер в Москві 21 лютого 1852 р.) походив з родини з українськими традиціями. Один з його предків — Остап Гоголь був козацьким полковником і навіть наказним гетьманом за часів руїни; другий, Ганський, се славний автор українських інтермедій XVIII віку, один з передтеч Котляревського. Сам батько Миколи, Василь, написав для сїльського театру маґната Трощинського кілька українських комедій, з яких дійшов до нас тільки „Простак“.

Українські традиції в родинї та перебуваннє у дитячих і хлопячих лїтах серед українського окруження полишили в душі Гоголя українські враження, що разом з тугою за рідним краєм відбили ся сильно на початковій лїтературній творчости Гоголя, коли він по скінченню ґімназії вищих наук у Ніжинї вибрав ся до Петербурга з мрією про державну службу. Славні „Вечорі на хуторі біля Диканьки“ Гоголя, сї „веселкові мрії поета про рідний край“, що засвідчили про великий письменницький талан, мали надзвичайний успіх.

І відтоді він звертаєть ся з Петербурга на Полтавщину за всякими відомостями про український побут, одежу, звичаї, перекази, піснї, тощо, бо „се творить його хлїб“. Захоплений українськими інтересами, він сходить ся з спеціялїстом від української народньої словесности — Михайлом Максимовичем, як ентузіяст „нашої одинокої бідної України“ заходжуєть ся збирати українські піснї, писати на їх підставі велику історію України, а до Максимовича пише в 1833 р.: „Киньте справдї кацапщину й їдьте в Гетьманщину. Я сам думаю се зробити й найблизшого року махнути відси. Дурні ми дійсно, як роздумати добре! На що й кому ми жертвуємо всім?“ Гоголь „також думав туди, туди! в Київ, у давнїй, у прегарний Київ! Він наш, він не їх, чиж не правда? Там або довкруги нього відбували ся події нашої старовини“ (слова з иншого листу Гоголя).

Ось серед якого душевного настрою зродили ся його українські оповідання (не що до мови, бо по українськи написав М. Гоголь тільки один лист до Залеского, але що до змісту): „Сорочинський ярмарок“, „Ніч перед Іваном Купалом“, „Маєва ніч або утоплена“, „Ніч перед Різдвом“, „Вій“, „Як посварив ся Іван Іванович з Іваном Никифоровичем“, „Страшна пімста“, Старосвітські поміщики“ і т. д.

Вислідом одушевлення українськими народніми піснями й захоплення українською старовиною не явила ся, правда, історія України, але прегарна повість „Тарас Бульба“.

І коли Гоголь позбув ся українізму під кінець життя, він перестав бути давнім Гоголем, а його писання з того часу се лише слабі тіни колишнього ґеніяльного Українця, попіл з колишнього пламенного огню одиноких щасливих хвиль у його життю.

Подаємо низче в українськім перекладі М. Старицького гоголевий „Сорочинський ярмарок“ (з „Вечорів на хуторі біля Диканьки“). Передруковуємо його майже без змін з другого видання, що вийшло у Київі в 1882 р.

Сорочинський ярмарок.

I.

> Менї нудно в хатї жить,
> Ой вези мене із дому,
> Де багацько грому, грому,
> Де гопцюють все дївки,
> Де гуляють парубки!
>
> *Із старої піснї.*

Який чарівний, який роскішний бува лїтнїй день в Українї! Яка то млява, гаряча година, коли південь у тиші та спецї палає, а неомірне море блакіти, палкою банею схиливши ся на землю, здаєть ся заснуло в розкошах, голублячи і огортаючи її гарну в воздушних обіймах своїх! На небі анї хмариночки, на полї — анї голосочку: все немов би замерло; вгорі тільки, в небесній безоднї тріпоче жайворонок, і срібна пісня лине по воздушних хвилях на закохану землю та деколи кигиканнє чайки або дзвінкий голос перепела лунає по степу. Лїниво й бездумно, нїби гулящі прохожі, стоять попідхмарні дуби, і слїпущі пасма соняшного проміння запалюють цїлі купи пишного листу, накидаючи на инші темну як ніч тїнь, по якій тільки за сильним потягом вітру прискає золото. Смараґди, топази, рубіни легесеньких комашок сиплють ся понад пістрявими городами, що їх соняшники стрункі холодочком укрили. Сїрі стирти сїна і золоті снопи хлїба геть розтаборились по полю і розсипались по його широкому просторі. Угнуті під вагою садовини, широкі віти черешень, слив, яблунь, груш; небо, його чисте зеркало — річка, в гордо піднятих рамах... якеж то повне і пестощів і палу українське лїто!

Такими розкошами палав один день гарячого серпня в тисячу вісїмсот... вісїмсот... та буде тому лїт з тридцять назад, коли шлях верстов за десять до містечка Сорочинець кишів людом, що спішив ся з усїх околичнїх і дальнїйших хуторів на ярмарок. Від самого ранку тягли ся нескінченною валкою чумаки з сїллю та рибою. Гори горшків, закутаних в сїно, повагом сунулись, неначе нудячись в своїй темнїй схованцї; денеде лишень яка небудь хитро розписана миска, або макітра чванливо виставляла ся з високо-навершеної на возї оплїтки, вбираючи у себе залюблені очі розкішників. Багато прохожих позирало з заздрістю на високого гончаря, господаря того добра; а він собі йшов повільною ходою за своїм крамом, дбайливо угортаючи глиняних джиґунів і чепурух у ненависне їм сїно.

Самітно, осторонь плуганив ся на стомлених волах віз, навантажений мішками, коноплями, полотном і всякою домашньою кладжею; за ним чвалав у чистій полотнянїй сорочцї і в засмальцьованих полотняних штанях його господарь. Лїнивою рукою утирав він піт, що горохом котив ся зо смаглого виду і капав навіть з довгих вусів, запорошених тим невблаганим мірошником, що некликаний приходить і до красунї, і до потвори, тай силоміць борошнить увесь рід людський вже кілька тисяч лїт. Поруч з ним ішла привязана до воза кобила; покірний плохенький вид її виказував похилі лїта. Багато зустрічних, а надто молодих парубків брали ся за шапку, порівнявшись з нашим селянином. Але не сиві вуси і не поважна хода його заставляли їх те чинити; треба було тільки підвести трохи очі в гору, щоб добачити причину такої шаноби. На возї сидїла гарнесенька дочка з круглим личенськом, з чорними бровами, що наче дві рівнесенькі дуги звились понад ясними карими очима, з губоньками, що усміхались недбало, з підвязаними на голові червоними та синїми стьожками, що разом з довгими косами і пучечком полевих квіток, наче багата корона, спочивали на її вродливій голївцї. Все, здаєть, ся дивувало її: все здавало ся їй цїкавим, і гарнесенькі оченята раз-у-раз бігали з одної речі на другу. Як-бо не дивуватись? Перший раз на ярмарку!... Але нїхто з прохожих і проїзжих не знав, як трудно було їй впрохати батька, щоб узяв з собою; він би й з душею на се був раднїйший, як би не лиха мачуха, бо та навчилась держати його у руках так цупко, як

оце він держить віжки старої своєї кобили, що за довгу службу шкандибала тепер на продаж. Пашикувата дружина... а ми й забули пак, що вона теж сиділа на самому версі, на возі, одягнена в вовняній, зеленій керсетці, по котрій, наче по горностаєвому хутру, нашиті були хвостики, тільки червоні, в дорогій плахті, що рябіла, мов шахівниця, в пекарлевім барвистім очіпку, що надавав якоїсь особливої поваги її червоному повному видови, по якому склезило щось таке немиле та хиже, що кожен хапав ся мерщій перенести свій стрівожений погляд на веселеньке личко дочки.

Очам наших подорожніх зачав уже вбачати ся Псьол; здалека вже завіяло холодком, що видавав ся примітнійшим після томлючої, млосної спеки. Крізь темне і ясно-зелене листє недбало розкиданих на лузі осокорів, берез і тополь заблимали вогняні, холодом одягнені іскри, і річка-красуня пишно зявила своє лоно, що його розкошуючи повивали дерева своїми зеленими кучерями. Вередлива, як дівчина в ту заласну годину, коли вірне дзеркало відбиває в собі її повне гордощів і сліпучого блиску чоло, лілійні плечі і мармурову шию, отінену темною, упавшою з русої голови хвилею, коли з погордою кида одні убрання, аби замінити їх иншими, і привередам її кінця нема, — так і вона либонь кожного року переміня свої околиці, вибіра собі нові шляхи і оточує себе новими розмаїтими краєвидами. Ряди млинів підіймали на тяжкі свої колеса широкі хвилї, сильно кидали їх, розбивали на краплї і наповнювали мрякою і гомоном всю околицю. Віз з нашими подорожніми тепер саме заїхав на міст, і річка в цілій красї своїй та розкоші, мов одно суцільне скло, розвернулась перед ними. Небо, зелені та сині ліси, люде, вози з горшками, млини — все перекинулось, стояло та ходило до гори ногами в блакітній, хорошій безодні. Красуня наша замислилась, дивуючись на розкішний краєвид і забула навіть лущити соняшника, яким бавилась цілу дорогу, аж ось слова: „От, так дівчина!“ — вразили її. А озирнувшись, побачила вона юрбу парубків, що стояли на мості, а один з них, одягнений чепурнійше від инших, в білій свиті і сивій шапці з решетилівських смушків, взявшись у боки по молодецьки, поглядав на проїзжих. Красуня не могла не помітити його засмаленого, але приязного виду і вогняних очей, що здавалось хотіли її наскрізь пройняти, та й потупи-

ла очі, думаючи, що може то від його й вийшло те слово.

„Славна дівчина!“ — додав знов парубок в білій свиті, не зводячи з неї очей: — „я б віддав усе своє господарство, аби поцілувати її. А он, з переду і чортяка сидить!“

Регіт зняв ся зусюди; але вичепуреній господині чоловіка, що чвалав повагом, не конче сподобалось таке привітаннє; червоні її щоки перекинуло в жар, і град добірних слів посипав ся горохом на голову гультая-парубка:

„Щоб ти подавив ся, поганий ледацюго! Щоб твого батька горшком у голову хряпнуло! Щоб він посковзнувсь на льоду, антихрист проклятий! Бодай йому на тім світі чорт бороду осмалив!“

„Чи ба, як лаєть ся!“ — сказав парубок, видивившись ся на неї і не стямившись з такого поприску несподіваних привітань: — і язик у неї, у столітньої відьми, не заболить вимовити такі слова!“

„Столітньої!“ — підхопила красуня підтоптана — „Поганий! Іди, умий ся перше, шибенику ледачий! Я не бачила твоєї матері, але знаю, що сміттє! І батько сміттє! Столітньої! Що в його молоко на губах ще...“

Тут віз почав спускати ся з мосту і останніх слів уже не можна було почути. Але парубок, здаєть ся, не хотів на тім залишити: не думаючи довго, вхопив він жменю грязї і шпурнув услід за нею. Ляпас вийшов зручнійший, ніж можна було сподіватись: увесь новий перкалевий очіпок обляпало грязюкою, і регіт збиточних гульвіс подвоїв ся з новою силою. Гладка чепуруха закипіла гнівом; але віз відїхав в ту пору досить далеко і помста її обернула ся на безневинну пасербицю та забарливого чоловіка; а той, — звикнувши з-давна-давен до таких речей, уперто мовчав і байдуже слухав лайки розгніваної дружини. Проте невгавущий язик її лопотів і перевертав ся у роті аж доти, покіль не приїхали вони на передмістє до старого знайомого кума, Цибулї. Зустріч з кумами, що давно не бачились, вигнала на якийсь час з голови сю прикру пригоду, заставивши наших подорожніх поговорити про ярмарок і відпочинути трохи по далекій дорозї.

II.

> Що Боже, ти мій Господи! Чого нема на тім ярмарку: колеса, скло, дьоготь, тютюн, ремінь, цибуля, крамарі всякі... так, що хочби в кишені було рублїв із тридцять, той тодїб не закупив цїлого ярмарку!
>
> *З української комедії.*

Вам певно доводилось чути десь оддалеки ревучий водоспад, коли стрівожена околиця повна гуку, і дика мішанина дивних, непевних звуків лине бурею перед вами. Чи не правда, чи не тіж самі почування охоплюють вас миттю серед виру сїльського ярмарку, коли увесь люд зростаєть ся в одно величезне страховиттє, що ворушить ся цїлим тулубом на майданї й по тїсних вулицях, кричить, гогоче, гремить? Галас, лайка, мукання, мекання, рев — все зливаєть ся в один безладний гомін. Воли, мішки, сїно, Цигани, горшки, баби, медяники, шапки — все ярке, пістряве, недоладнє — то накидане купами, то снуєть ся перед очима. Ріжноголосі речі потопляють одна одну, і жадне слово не вихопить ся, не вирятуєть ся із сього потопу; жаден крик не вигукнеть ся виразно. Тільки ляскання купців по руках чути з усїх боків на ярмарку. Ламаєть ся віз, дзенька залїзо, торохтять дошки, що скидають на землю, і голова, закрутившись, не знає, куди й обернутись.

Приїзжий наш селянин з чорнобровою дочкою давно вже штовхавсь між народом: підходив до одного воза, лапав другий, прислухав ся до цїн, а тимчасом гадки його безупину вертїлись коло десяти мішків пшеницї і старої кобили, що привів був на продаж. З лиця його дочки було знати, що їй не дуже любо соватись біля возів з борошном та пшеницею. Їй манулось туди, де під полотняними ятками показно розвішені були червоні стрічки, цинові сережки, мосянжові хрести й дукачі. Проте й тут таки знаходила вона багато чого до розгляду: її дуже смішило, як Циган і мужик били один одного по руках, що аж самі покрикували від болю; як пяний Жид давав бабі чернечого хлїба; як перекупки, посварившись, перекидались лайками й раками, як Москаль, погладжуючи одною рукою свою цапину бо-

роду, другою.. Аж ось почула вона, що хтось сіпнув її за вишиваний рукав сорочки. Оглянулась — а парубок у білій свиті з блискучими очима вже стояв перед нею. Жижки їй здрігнулись, — серце застукало так, як ще ніколи, ні при якій радости, ні при якому горі: і дивно, і любо їй стало, і сама не здолала спізнати, що діялось з нею.

— „Не бій ся, серденько, не бій ся!“ — промовляв він до неї зтиха, взявши її за руку: — „Я нічого не скажу тобі злого!“

— „Може се й правда, що ти злого нічого не скажеш“ — подумала собі красуня: — „тільки мені дивно... певно оце нечистий! Сама, здаєть ся, знаєш, що не годить ся так.. а сили не стає взяти від його руку“.

Селянин оглянув ся і хотів був щось промовити до дочки, та збоку почуло ся слово: пшениця. Се чарівне слово приневолило його в туж саму хвилину прилучитись до двох купців, що балакали голосно, і вже ніщо не змогло відірвати прикованої до них уваги. Ось що говорили купці про пшеницю.

III.

Чи бачиш, він який парнище .
На світі трохи єсть таких.
Сивуху так, мов брагу, хлище!

Котляревського „Енеїда“

— „Так ти думаєш, земляче, що кепсько піде наша пшениця?“ — говорив чоловік, схожий з вигляду на заїзжого міщанина, обивателя якого-небудь містечка, в пістрявих, замазаних дьогтем і засмальцьованих штанях, до другого в синій, де-не-де вже полатаній свиті, з величезною ґулею на лобі.

— „Та тут нічого й думати: я готовий повіситись і теліпатись на сьому дереві, як ковбаса перед Різдвом на хаті, коли ми продмо хоч одну тобі мірку“.

— „Кого ти, земляче, морочиш? Аджеж завозу, окрім нашого, зосім нема“, — відповів чоловік у пістрявих штанях.

„Та говоріть собі, що хочете“, — думав про себе батько нашої красуні, що не впустив і слова з розмови двох купців: „а в мене десять мішків є в запасі“.

— „То-бо-то й є, що коли де встряне нечиста сила, то й жди стільки пуття, як від голодного Москаля“, — значучо сказав чоловік з ґулею на лобі.

— „Яка нечиста?“ — підхопив чоловік у пістрявих штанях.

— „А ти чував, який поговір у народі?“ — казав далі чоловік з ґулею на лобі, поглядаючи на його зукоса своїми понурими очима.

— „Ну?“

— „Ну, то-бо-то й ну! Засїдатель, бодай йому не довелось утирати й губи після панської сливянки, визначив для ярмарку прокляте місце, на якім хоч лусни й зерна не збудеш. Чи бачиш он-ту завалену шопу, що ген-ген під горою?“

Тут цікавий батько нашої красунї ще ближче присунувсь і наставив всї вуха.

— „От, у тій то шопі й виробляють раз-ураз чорти свої штуки і ніодин ярмарок на сїм місцї не обійшов ся без лиха. Вчора волосний писарь ішов тудою пізно ввечері, аж зирк — крізь віконце виставилось свиняче рило та й хрюкнуло так, що в його аж мороз пішов поза шкурою Того й сподївайсь, що зявить ся впять червона свитка!“

— „Що се за червона свитка?“

Тут у нашого уважного слухача до гори стало волоссє. З жахом обернувсь він назад і побачив, що дочка його й парубок супокійно стояли обійнявшись, і одно одному шопотїли якісь закохані байки, забувши про всї свитки на світї. Се розігнало йому страхи і примусило стати, як перше, байдужим.

— „Еге-ге-ге, земляче! Та ти майстер, як бачу обійматись! А я аж на четвертий день по весїллї навчивсь обіймати свою Хіврю, та й то, спасибі кумови: як був уже дружком, то навчив“

Парубок помітив зараз, що батько його милої не геть-то мудрий і став розкидати гадками, як би прихилити його на свій бік.

— „Ти певне, чоловіче добрий, не знаєш мене, а я тебе зараз пізнав“.

— „Може й пізнав“.

— „Коли хочеш, то йменнє, і прізвище, і всяку

всячину розкажу. Тебе зовуть — Солопій Черевик".

— „Так, Солопій Черевик".

— „А придивись бо добре, чи не пізнаєш мене?"

— „Ні, не пізнаю. Не у гнів будь сказано, на віку довелось стільки надивитись усяких пик, що чорт їх і нагадає всі".

— „Шкода-ж, що не нагадаєш Голопупенкового сина!"

— „А ти ніби Охримів син?"

— „А хто-ж? Хиба тільки лисий дідько, коли не він!"

Тут приятелі поздіймали шапки і давай цілуватись. Наш Голопупенків син одначе, не тратячи часу, одважившись, таки зараз обплутати свого нового знайомого.

— „Ну, Солопію, от, як бачиш, я і твоя дочка покохали одно одного, так що хоч би й на віки жити вкупі".

— „Що-ж, Параско", — сказав Черевик, обернувшись і сміючись до дочки: — „може й справді, щоб уже, мовляв, укупі і теє... щоб і паслись на одній траві. Що, чи по руках? А ну лишень, новобраний зятю, давай могоричу!"

І всі троє опинились з знайомій ярмарковій „ресторації" — під яткою у Жидівки, з великою силою сулій, бутлів, пляшок всякого рода і зросту.

— „Ех, хваткий! за оце люблю!" — говорив Черевик, трохи на підпитку, бачучи, як названий зять його налив шклянку завбільшки з півкварти і, ані скрививсшись, витяг до дна, розбивши її потім на мак. — „Що скажеш, Параско? Яку я тобі женишину дібрав! Диви, диви, як хвацько він горілку тягне!"

Та сміючись і поточуючись, поплентав ся він до свого воза, а наш парубок пішов між ряди з красним крамом, де сиділи купці з Гадяча й Миргорода (двох знаменитих городів полтавської ґубернії), щоб ото видивитись гарної деревяної люльки, в мосянжовій химерній оправі, квітчастої по червоному полю хустки і шапки, — на весільні подарунки тестеви й усім, кому слід.

IV.

Хоть чоловік і не онеє,
Дак коли жінці, бачиш, теє,
Так треба угодити їй...

Котляревський „Енеїда“.

— „Ну жінко, а я дочці жениха знайшов!“

— От, саме тепер час, щоб женихів знаходжувати! Дурню, дурню! Тобі певно зроду написано зостатись таким! Деж таки ти видав, деж таки ти чував, щоб добрий чоловік бігав за женихами? Краще б подумав єси, як пшеницю з рук збути. Мабуть там і жених путній! Певно обідранійший за всіх голодранців“.

— „Ет, як би не так! Подивилась би ти, що то за парубок! Сама свитка більше коштує, ніж твоя керсетка й червоні чоботи. А як важно сивуху тягне... Хай мене чорт візьме вкупі з тобою, коли я на своїм віку й бачив, щоб парубок духом витяг півкварти не зморщившись!“

— „Ну, так: йому коли пяниця та волоцюга, то й його масти. Заложусь, коли се не той сам шибеник, що увязавсь був за нами на мості. Жалкую, що він і досі не попадеть ся мені: я-б дала йому знати!“

— „Щож, Хівре, хоч би й той сам? Чим же він шибеник?“

— „Е, чим же він шибеник? Ох, ти безмозкий черепе! Чуєш, чим же він шибеник! Деж ти подів був свої дурні очі, коли ми проїздили повз млини? Йому, хоч би таки тут, перед його закаляним в тютюн носом, вчинили жінці його безчестє, йому б і горенька мало!“

— „Отже, все таки не бачу я в ньому нічого злого: парубок хоч куди! Хиба тільки, що заліпив на хвильку твою пику багном?“

— „Еге! та ти, як бачу, не даєш мені й слова промовити! А що се за знак! Коли се бувало з тобою? Певно вже вспів хлиснути, не продавши нічого“.

Тут Черевик наш помітив і сам, що розбалакавсь занадто, і миттю закрив обіруч свою голову, міркуючи певно, що розлютована жінка не забарить ся вчепити ся своїми ласкавими пазурями в його чуприну.

— „Оттуди к бісу! От тобі і весіллє!“ — думав він про себе, ухиляючись від наскоку розлютованої жінки. — „Прийдеть ся відмовити доброму чоловікови ні

за що, ні про-що. Господи, Боже мій! за що така напасть на нас грішних? І так уже є на світі всякої нечисти, а ти ще й жінок наплодив!“

V.

Не хили ся, явороньку —
Ще ти зелененький;
Не жури ся, козаченьку, —
Ще ти молоденький!

Українська пісня.

Недбало дививсь парубок в білій свитці, сидячи коло свого воза, на клекотючий навкруги його люд. Стомлене сонце втікало від землі, супокійно перепалавши свій південь і ранок, і згасаючий день жеврів вабливим румянцем. Сліпущо блестіли верхи білих шатрів і яток, осяяні якимсь ледви примітним вогняно-рожевим світлом. Шибки навалених купами вікон горіли; гори динь, кавунів, гарбузів здавались неначе вилиті з золота і темної міди. Гомін примітно ставав глухійшим і тихшим, а змучені язики перекупок, селян і Циганів обертали ся лінивійш і забарнійш. Де-не-де зачинав блимати вогник, і запашна пара від галушок, що варились, розносилась по втихаючих вулицях.

— „Чого се ти зажурив ся, Грицьку?“ — гукнув високий засмалений Циган, ударивши по плечах нашого парубка: — „Щож, давай воли за двадцять!“

— „Тобі усе воли, та воли; вашому племени усе б тільки користь, — ошукати та обманити доброго чоловіка“.

— „Тьху, з біса! Та до тебе не в жарт причепилось. Чи не з досади, що навязав собі сам молоду?“

— „Ні, се не по мойому: я свого слова не ламаю; що раз зробив, так тому й бути до віку. Але в того хріна Черевика нема, видко, совісти й за пів шеляга: сказав та й назад... Ну, його й винуватити нема-що: він пень, тай годі. Се все штуки отієї відьми старої, що ми сьогодні з хлопцями на містку вилаяли на всі заставки! Ех, якби я був царем, або паном великим, я б перший

повивішував усіх тих дурнів, що дають себе кульбачити бабам.....“

— „А попустиш волів за двадцять, як ми приневолимо Черевика віддати нам Параску?“

Неймовірно подививсь на його Грицько. У смаглім обличчі Цигана було щось люте, уїдливе, низьке і чванькувате разом: чоловік, зирнувши на його, уже був готовий признатись, що в тій дивній душі киплять великі заміри, яким тільки й є на землі нагорода — шибениця. Провалений між носом та клинчастим підборіддєм рот вічно освічений був ущипливим усміхом: не великі а живі як огонь очі, блискавки думок і замірів, що невпинно мел кали по обличчю — все теє немов потребувало собі такого чудного убрання, яке саме на йому було. Отой темнорудий каптан, що, якби торкнувсь його, здавалось, порохом сяде; довге волоссє, що спадало патлами по плечах, черевики, взуті на босі обсмалені ноги, — все те, неначе влипло йому й складало його природу.

— „Не за двадцять, а за пятьнадцять оддам, як що тільки не збрешеш!“ — одмовив парубок, вивіряючи його пильно очима.

— „За пятьнадцять? Гаразд! От тобі й синиця завдатку!“

— „Ну, а як збрешеш?“

— „Збрешу — завдаток твій.“

— „Добре! Ну, давайже по руках!“

— „Давай!“

VI.

„Ой біда! Роман іде! Оттепер, якраз, надсадить мені бебехів, да й вам, пане Хомо, не без лиха буде“.

З української комедії.

— „Сюди, Опанасе Івановичу! Ось-ось, осьдечки тин; підіймайте ногу, та не бійтесь: мій дурень пішов на всю ніч під вози, щоб часом Москалі не хапонули чого“.

Так заохочувала ласкаво лиха Черевикова жінка поповича, що боязко тулив ся до тину; він мерщій зіпяв ся на тин і довго стояв так, мов довжелезна страшна проява, не зважуючись і міряючи оком, кудиб краще плигнути, і врешті таки з гуком шелеснув у бурян.

— „Ох лихо! Чи не забились ви часом, чи не звихнули, борони Господи, вязів? — пащикувала упадливо Хівря.

— „Тс! Нічого, нічого, любезнійша Хавроніє Никихворовно!“ — болізно й нишком промовив попович, знявшись на ноги: — „Виключаючи тільки уязвленія со сторони жаливи, сього змієподобного злака, по виразу покійного отця протопопа!“

— „Ходімож тепер до хати; там нікого нема. А я думала вже, Опанасе Йвановичу, що до вас болячка або сояшниця вчепила ся: нема та й нема. Якже ся маєте? Я чула, що панотцеви перепало тепер чимало усякої всячини!“

— „Суща безділиця, Хавроніє Никихворовно! Батюшка всього дістав за ввесь піст мішків пятьнадцять ярого, проса мішків чотири, книшів із сотню, а курок, як злічити, то не буде й півсотні штук; крашанки ж найбільше смердючі. Але воістину сладоносні приношенія предстоїть од вас получити, Хавроніє Никихворовно!“ — казав далі попович, ласо на неї позираючи і присовуючись близче.

— „Ось вам і приношенія, Опанасе Йвановичу!“ — промовила вона, ставлючи на стіл миски й манїрно застьобуючи немов ненароком розхристаний керсет: — „вареники, галушки, пшенишні пампушечки, товченики!“

— „Заложу ся, коли оце зроблено не найхитрійшими руками з усього Евина рода!“ — сказав попович, беручись до товчеників і присовуючи другою рукою вареники. — „Одначе, Хавроніє Никихворовно, серце моє алчеть од вас страви солодчої за всї пампушечки і галушечки....“

— „Оце вже я й не знаю, якої страви вам хочеть ся, Опанасе Йвановичу?“ — одмовила гладка красуня, прикидаючись, буцїм не розуміє.

— „Всеконечно, любови вашої, незрівняна Хавроніє Никихворовно!“ — шепотом промовив попович, держучи в одній руці вареник, а другою обіймаючи її широкий стан.

— „Бог-зна-що ви вигадуєте, Опанасе Йвановичу!“ — сказала Хівря, соромливо потупивши очі: — „Чого доброго! Ви може полїзете й цїлуватись!“

— „Що до сього я вам розкажу от хочби й за себе“, — протяг попович: — „В бутність мою, приміром сказати, ще в бурсї, от як тепер памятаю...“

Тут почулось з надвору гавканнє й стукіт в ворота. Хівря похапцем вибігла і вернула ся вся блїда.

— „Ну, Опанасе Йвановичу, пропали ми з вами: купа люду грюкає і менї почувсь кумів голос...“

Вареник застряг у горлї в поповича... очі йому вилупились, неначе б який пришлець з того світу навідав його оце зараз.

— „Лїзьте сюди!“ — кричала злякана Хівря, показуючи на покладені під самою стелею на двох бантинах дошки, на яких було накопичено всякого хатнього хамла.

Страх піддав духу нашому молодому лицареви. Схаменувшись трохи, скочив він на лежанку і полїз звідтіль обережно на дошки, а Хівря побігла без памяти до воріт, бо гуркіт подвоїв ся з більшою силою й нетерплячкою.

VII.

Да тут чудасія, мосьпане!

Із української комедії.

На ярмарку скоїлась чудна подія: повсюди чутка пішла, що десь-то між крамом зявила ся червона свитка. Старій бабі, що продавала бублики, привидів ся сатана в свинячій поставі, що все нахилявсь над возами, неначеб шукав чого. Се хутко рознеслось по всїх закутках уже втихлого табору і всї мали за гріх не ймати віри, хочай бублейниця, котрої рундук був обік з яткою шинкаря, і кланялась цїлїсїнький день без потреби та писала ногами точнїсїнько те, що сама продавала. А в додатку до сього долучила ся ще чутка про диво, яке волосний писарь бачив у зруйнованій шопі, тож під ніч усї один до одного стали тиснутись близче; супокій

зник і ляк не давав уже жадному стулити свої очі; а ті, що були з гурту страхополохів і придбали собі ночівлї в хатах, геть розійшли ся з майдану. До сього гурту належав і Черевик з кумом та дочкою; вони ото разом з гістьми, що впросились до хати, і наробили того бешкету, що налякав так нашу Хіврю. Кума вже трохи й розібрало. Се можна було з того запримітити, що він двічи переїхав возом подвірє, поки надибав хату. Гостї теж були веселенькі і невважливо увійшли попереду самого господаря. Черевикова жінка сидїла мов на шпильках, як узялись вони нишпорити по всїх закутках в хатї.

— „Що, кумо!“ — гукнув, увійшовши кум: — „тебе все ще пропасниця трусить?“

— „Егеж, не здоровить ся“, — одмовила Хівря, неспокійно позираючи на дошки, перекладені попід стелею.

— „А ну, жінко, дістань-но там з воза барильце!“ — обернувсь кум до жінки, що з ним приїхала разом: — „Ми черкнемо її з добрими людьми разом, а то проклятущі баби налякали нас так, що й казати сором. Аджеж ми, їй Богу, братцї, по дурницї сюди приїхали!“ — базїкав він далї, похлистуючи з глиняної чарки: — „Я ставлю в заклад свою нову шапку, коли бабам не здумалось поглузувати з нас. Та хоч би й справдї сатана? Що сатана? Плюйте йому на голову! Хоч би й зараз оце забандюрило ся йому стати, наприклад, от-тут переді мною; та хай буду я песький син, коли б не дав йому дулї під самісїнького носа!“

— „А чогож ти так пополотнїв?“ — гукнув один з гостей, вищий за всїх на цїлу голову, що силкувавсь себе показати храбрієм.

— „Я?... Господь з вами! Се вам приснилось!“

Гостї всміхнули ся. Задоволений усміх появив ся на лицї говіркого храбрія.

— „Де тепер йому полотнїти!“ — підхопив другий: — „Щоки в його зацвіли мов мак; тепер він не цибуля, а буряк, або краще сама червона свитка, що так налякала людей“.

Барильце перекотило ся по столу і зробило гостей ще веселїйшими, нїж перше. Тут Черевик наш, якого давно мучила червона свитка і не давала на хвилиночку спокою його цікавій душі, приступив до кума.

— „Скажи, будь ласка куме! От прошу та не допрошусь, щоб розказав хто про сю прокляту свитку“.

— Е, куме! Воно б не годило ся проти ночи й росказувати; та хиба вже, щоб догодити тобі та добрим людям (тут обернув ся він до гостей), бо, як міркую, їм стільки ж як і тобі хочеть ся про осю чудасію дізнати ся. Ну, хай буде й так. Слухайте ж!"

Тут він почухав плече, втер ся полою, поклав обидві руки на стіл і почав:

— „Раз, за якусь провинність, їй Богу, вже не знаю, досить, що вигнали одного чорта з пекла".

— „Як оце, куме?" — перебив Черевик: „як це могло таке стати ся, щоб чорта вигнали з пекла?" — „Щож робити куме! Вигнали, та й вигнали, як мужик собаку виганя з хати. Може йому захотілось зробить який добрий вчинок, чи що — так і витурили за двері. От і стало бідному чортови так скучно, так нудно за пеклом, що хочби й повіситись. Що робити? Давай з горя пити. Окублив ся в тій самій шопі, — що ти бачив завалила ся під горою, повз яку ні один добрий чоловік не пройде тепер, не забезпечивши себе наперед хрестом святим, — та й став ото чорт такий гуляка, якого не знайдеш і між парубоцтвом. Зранку й до смерку одно — в шинку сидить!"

Тут знову суворий Черевик перебив нашого оповідача: — „Бог-зна-що кажеш, куме! Де ж видано, щоб чорта пустив хто до шинку? Адже ж у його є, хвалити Бога, і пазурі на лапах, і ріжки на голові!"

— „От то-то й штука, що на йому була шапка та рукавиці. Хто його розпізнає? Гуляв, гуляв, а далі прийшлось до того, що пропив усе, що мав за собою. Шинкарь довго боргував, а далі й перестав. Прийшло ся чортови заставити свою червону свитку, мабуть чина за третину ціни, у Жида, що шинкував тоді на сорочинськім ярмарку. Заставив, та й каже: — „Гляди ж Жиде, я прийду до тебе за свиткою якраз через рік; пильнуй її!" — і щез, наче в воду. Жид оглєдів гарненько свитку; сукно таке, що й в Миргороді не дістати, а червоне, як огонь, аж горить, аж очі у себе вбіра! Дуже Жидови здалось нудно чекати того реченця. Почухав він свої пейсики, та й здер з якогось проїзжого пана чи не з пять червінців. Аж ось раз над вечір приходить якийсь чоловік: — „Ну, Жиде, давай мою свитку!" — Жид зразу був не пізнав, а після, як розгледів, так і прикинувсь, що буцім і на очі не бачив. — „Яку свитку? У мене нема ніякої свитки! Я знать не

знаю твоєї свитки!“ — Той круть, і пішов собі. Тільки під ніч уже, коли Жид, замкнувши свою кучку і перелічивши в скринях гроші, напяв на себе напинало і зачав по жидівськи Богу молитись, — чує шелест... зирк — в усїх вікнах повисувались свинячі писки. ..“

Тут і справдї почувсь якийсь непевний гук, дуже подібний до свинячого хрюку; всї пополотнїли... Піт виступив на виду в оповідача.

— „Що се?“ — вимовив з переляку Черевик.

— „Нїчого!“... — одповів кум, трясучись усїм тїлом.

— „Га?!“ — обізвав ся один з гостей.

— „То ти?“

— „Нї!“

— „Хто ж оце хрюкнув?“

— „Бог зна чого ми переполохались! Нема нїчогісїнько!“

Всї боязко стали озиратись і почали нишпорити по кутках. Хівря була нї жива, нї мертва.

— „Ех, ви баби! баби!“ — промовила вона голосно: — „Чи тож вам козакувати та чоловіками бути! Вам би веретено до рук, та й посадити за гребінь. Хто небудь може, прости Господи!... під ким лава рипнула, а всї й кинулись, як навіжені!“

Се засоромило наших храбріїв і завернуло назад. Кум хлиснув з чарки і став розказувати далї:

— „Жид зомлїв; але свинї, на довгих як жердки ногах, повлїзали крізь вікна і миттю оживили його троїстими нагаями, так що він мусїв аж вище осього сволока стрибати. Жид пуць до ніг і признавсь чисто.. Але свитки вже було годї зараз вернути. Пана обікрав на дорозї якийсь Циган і продав свитку перекупцї; та привезла її знову на ярмарок до Сорочинець, але з того часу вже нїхто нїчого не став купувати у неї. Перекупка дивувалась дуже, а далї й збагнула: певно сьому винна червона свитка; не дарма, надягаючи її, чула вона, що її все щось давить. Не думаючи, не гадаючи довго, кинула в огонь — не горить бісова одїж. — „Е, та се чортячий дарунок!“ — Перекупка умудрила ся і підсунула її у віз одному селянинови, що вивіз був продавати масло. Дурень і раденький; але масла нїхто й питати не хоче. — „Ех! Недобрі руки підкинули свитку!“— Вхопив сокиру і порубав її в шматтє. Дивить ся, лїзе один шматок до одного, і свитка знов цїла! Перехрестившись, він її вдруге сокирою, пороскидав шмаття

по цілому місту, та й поїхав. З тої пори що-року, і як раз саме на ярмарок, чорт з свинячою мордою по всьому майданови ходить, хрюкає і збіра шматки з своєї свитки. Тепер, кажуть, одного лївого рукава недостає йому. Люде з того часу відхрещують ся од того місця, та от уже буде років з десять, як не було на йому й ярмарку. Та нечистий підманув оце засїдателя ви..."

Друга половина слова замерла на вустах оповідача; вікно брязнуло гучно; шибки з дзенькотом повилїтали геть, і страшенна свиняча морда виставилась поводячи очима і буцїм питаючись: — А„ що ви тут робите, люде добрі?"

VIII.

...піджав хвіст, мов собака,
Мов Каїн затрусивсь увесь,
Із носа потекла табака.

Котляревського „Енеїда".

Жах обхопив усїх, хто тільки був у хатї. Кум з роззявленим ротом закамянїв; очі йому вирячились, неначе вискочити хотїли; розчепірені пальцї так і зостались нерухомі в повітрі. Високий храбрій нїяк не подолїв переляку, підскочив під саму стелю і вдаривсь головою об бантини; дошки посунулись і попович з грюком та стуком гепнув на землю.

„Ай! ай! ай!" — страшелезно крикнув один, повалившись на лаву, і з переляку затарабанив по нїй руками і ногами. — „Рятуйте!" — репетував другий, з одчаю накрившись кожухом.

Новий переляк очумав скамянїлого кума і він дріжачи, полїз під пелену до своєї жінки. Високий храбрій полїз у піч, не зважаючи на вузькі челюсти, і сам засунув себе заслонкою. А Черевик, неначе ошпарений гарячим окропом, вхопивши на голову горщик замість шапки, — прожогом у двері і, мов божевільний, повіявсь по вулицях, не бачучи й землї під собою; одна втома тільки присилувала його спинити трохи ноги. Серце в його товклось, мов у млинї ступа; піт котив ся горохом. Від знемоги він готовий був уже впасти на землю, коли се зразу почулось йому, що хтось за ним ззаду женеть ся... Дух йому стисло..

„Чорт! чорт!“ — кричав він несамовито, потроюючи сили, і за хвилину непритомно повалив ся на землю.

„Чорт! чорт!“ — кричало й йому вслід і він чув тільки, як щось з гуком на його гепнуло.

Тут память його покинула і він, як страшний жилець тісної домовини, зоставсь серед шляху, німий, непорушний.

IX.

Ще зпереду і так, і сяк,
А ззаду єй-же-єй на чорта!

З народньої казки.

— „Чуєш, Уласе?“ — говорив, підвівшись уночі хтось з юрби народу, що спав на вулиці: — „Біля нас помянув хтось чорта!“

— „А мені що до того?“ — пробуркнув, потягуючись, Циган, що побіч його лежав: — „Хоч би й усіх своїх родичів помянув!“

— „Але бач, так закричав, неначе хто душить його!“

— „Чи мало чого чоловік не верзе з просонку!“

— „Як хочеш, а подивитись треба. А викреши лишень огню!“

Другий Циган, бурмочучи про себе, знявсь на ноги, два рази освітив себе іскрами, немов блискавками, роздмухав губку і з каганцем у руках пішов по шляху світити.

— „Стрівай! тут лежить щось! світи сюди!“

Тут пристало до них ще кілька людей.

— „Що лежить Уласе?“

— „Так, буцім двох чоловіків — один зверху, а другий насподі. Котрий з них чорт, уже й не розпізнаю!“

— „А хто зверху?“

— „Баба!“

— „Ну, оцеж то й є чорт!“

Загальний регіт збудив трохи чи не всю улицю.

— „Баба злізла на чоловіка; ну, певно ся баба знає, як їздити верхи!“ — промовив один з окружньої юрби.

— „Дивіть ся, братці!“ — додав другий, підіймаючи черепок з горщика, якого тільки одна оцілїла половина держалась на голові Черевика: — „Ач, яку шапку нарядив собі отсей бравий молодець!“

Ще збільшений галас та регіт примусив очуняти і наших мерців, Солопія та його жінку; геть перелякані, вони ще довго дивились остовпілими очима на смаглі обличчя Циган. Осяяні світлом, що блищало непевно й тремтяче, видавали ся вони якимсь стовпищем потороч, покритих важкою підземною парою серед темряви глупої, непросипущої ночі.

X.

Цур тобі, пек тобі, сатанинське навожденис!

З української комедії.

Свіжий ранок подихав над Сорочинцями, що вже прокинулись зі сну. Клубки диму з усіх коминів простягли ся на зустріч раненькому сонечку. Ярмарок загоготів. Вівці замекали, коні заржали; крик гусей і перекупок поніс ся знов по усьому майдану і страшні оповідання про червону свитку, що нагнали були в таємничу нічну годину такого страху на людей, щезли з появою ранку. Позіхаючи і потягаючись, спав Черевик у кума під повіткою, поміж волами, мішками муки й пшениці і здаєть ся, зовсім не лагодивсь прокинутись од сонних мрій, аж ось почувсь йому голос, так добре знайомий, як і притулок до лінощів — благословенна піч в його хаті, або шинок далекої родички, що був не далї десяти ступнів від його порога.

— „Вставай, вставай!“ — цьвірінькало йому на вухо ласкаве подружжє, сіпаючи з усії сили за руку.

Черевик замісь одповіди, надув щоки і почав телїпати руками, немов тарабанячи в бубон.

— „Божевільний!“ — закричала вона, ухиляючись від розмаху його руки, якою він ледве не зачеркнув її по обличчю.

Черевик підвівсь, протер трохи очі і подивив ся навколо. — „Враг мене візьми, коли менї, голубко, твоя

пика не видалась бараном, що буцім на йому заставили мене, мов москаля, вибивати зорю оті самі свинячі рила, від яких каже кум...“

— „Годі, годі тобі верзти нісенітницю. Іди, веди швидче кобилу на продаж. Сміх таки людям: приїхали на ярмарок і хочби горстку конопель продали...“

— „Так якже жінко!“ — підхопив Солопій: — „Адже ж з нас тепер сміятимуть ся.“

— „Іди, іди! з тебе й без того сміють ся“.

— „Тиж бачиш, що я ще й не вмивав ся“, — одмовлявсь Черевик, позїхаючи й чухаючи спину, та стараючись чим небудь відтягти для своїх лїнощів часу.

— „От, саме припало йому бути охайним. Коли се за тобою водилось? На рушник, та втри свою пику!“

Тут ухопила вона щось звернуте в клубок і... з жахом відкинула геть: то був червоний рукав з свитки.

— „Іди, роби своє дїло!“ — крикнула вона, перевівши дух, знов на свого чоловіка, бачучи, що з переляку той сів та цокав зубами.

— „Буде ж тепер продаж!“ — бурчав він сам до себе, відвязуючи кобилу і ведучи її на торг: — „Не дарма ж, як я збіравсь на отсей клятий ярмарок, на души щось так було тяжко, наначе хто здохлу корову почепірив на тебе; і воли двічі самі завертали до дому. Та ще ж, як нагадав я оце, чи не в понедїлок ми й виїхали? Ну, от і все лихо!... Вередливий же з біса і той проклятий чорт: носив би вже свитку і без одного рукава; так нї, треба ж добрим людям не давати супокою. Як би я, наприклад, був чортом — крий мене Боже — чи я б же став никатись поночі за проклятущими лахманами?“

Тут міркування нашого Черевика перервав різкий та грубий голос. Перед ним стояв високий Циган.

— „Що продаєш, чоловіче добрий?“

Продавець замовчав, повів на його очі з ніг до голови, і сказав найспокійнісінько, не зупиняючись і не випускаючи з рук уздечки: — „Сам здоров бачиш, що продаю!“

— „Ремінцї?“ — спитав Циган, позираючи на уздечку, що він держав у руках.

— „Еге, ремінцї, як що тільки кобила похожа на ремінцї“.

— „Гей, до біса, земляче, ти видко її соломою годував!“

— „Соломою?“

Тут Черевик хотів було потягнути уздечку, щоб провести свою кобилу і зловити на брехні бєзсоромного посмішкувача, але рука його з незвичайною легкістю ударилась в підборіддє. Глянув — в руці перерізана уздечка, а до уздечки привязаний... страх! аж волоссє йому до гори стало... шматок червоного рукава від свитки!... Плюнув він, хрестячись, і махаючи руками побіг від несподіваного дарунку, та швидче молодого парубка зник у юрбі.

XI.

За моє-ж жито, та мене й бито!

Присліве.

— „Лови! хапай його!“ — кричало кілька хлопців в суточках вулиці, і Черевик почув, що його вхоплено дужими руками.

— „Се той саме, що вкрав у доброго чоловіка кобилу“.

— „Господь з вами! Завіщо ви мене вяжете?“

— „Ще й питаєть ся! А на біса ти вкрав кобилу у приїзжого селянина Черевика?

— „З глузду зсунулись, хлопці! А деж видано, щоб чоловік та сам у себе крав що-небудь?“

— „Старі штуки! Старі штуки! А чогож втікав, скільки духу, неначе б сам сатана за тобою гнав ся по пятах“.

— „Поневолї втечеш, коли сатанинська одежа....“

— Е, голубчику! Дури инших оцим. Буде ще тобі від засїдателя за те, щоб не бентежив чортівнею людей!“

— „Лови, хапай його!“ — почуло ся на другім кінцї улицї: — „Ось він, ось утїкач!“

І на очі нашого Черевика зявивсь кум у вельми жалісливом станї, з заложеними назад руками. Його вело кількох хлопців.

— „Чудасія, та й годі!“ — говорив один з них: — „Послухалиб, що росказує оцей молодець, що йому треба тільки глянути в пику, щоб завважити злодія. Як стали питати, чого він утікав, мов біснуватий, — поліз, каже, в кишеню понюхати табаки і замість ріжка витяг шмат чортячої свитки, з якої спалахнув червоний огонь... а він, давай Боже ноги!“

— „Еге-ге! та се з одного гнізда обидва птахи! Вязать їх обох до купи!“.

XII.

— „Чим, люде добрі, так оце я провинивсь?
За що глузуєте?“ — сказав наш неборак:
— „За що, за що?“ — сказав, та й попустив патьоки,
Патьоки гірких сліз, узявши ся за боки.

Артемовський-Гулак, „Пан та собака“.

— „Може й справді, куме, ти хапонув що?“ — спитав Черевик, лежачи звязаний вкупі з кумом під соломяною яткою.

— „І ти вже, куме, тудиж! Щоб мені повсихали руки і ноги, як я коли-небудь що крав! Хиба тільки вареника з сметаною в матері, та й то ще, як мені було літ десять“.

— „Завіщож се, куме, на нас напасть така? Тобі ще нічого, тебе винуватять принаймні за те, що в другого вкрав; але за що на мене, бездольця, такий лихий наклеп, що буцім у себе самого вкрав кобилу? Видко нам, куме, на роду вже написано щастя не мати!“

— „Горе нам сиротам бідним!“

Тут обидва куми взялись хлипати в голос.

— „Що з тобою, Солопію?“ — сказав, увійшовши в ту мить Грицько: — „Хто оце звязав тебе?“

— „А! Голопупенко, Голопупенко!“ — закричав Солопій зрадівши: — „Оце, куме, той самий, за якого я тобі говорив. Ех, хваткий! Хай мене хрест убє на осьому місці, коли він не вицідив при мені кухля, мало не з твою голову, і хочби раз зморщив ся!“

— „Що ж ти, куме, не вшанував такого славного парубка?“

— „От, як бачиш!“ — казав Черевик, обернувшись до Грицька: — „Покарав Бог мабуть за те, що провинивсь перед тобою. Вибач, чоловіче добрий! Єй Богу, радий би був все для тебе зробити... Але, що маєш? У старої дідько сидить!“

— „Я не злопамятливий, Солопію! Коли хоч, я ослобоню тебе!“

Тут він моргнув на хлопців, і тіж самі, що стерегли його, кинулись і розвязувати.

— „За те й ти роби, як треба. Мерщій весіллє, та побенкетуємо так, щоб цілий рік од гопака ноги боліли!“

— „Добре! От, добре!“ — сказав Солопій, ударивши по руці: — „Та мені так тепер зробило ся весело, неначе б мою бабу москалі вкрали! Та що тут думати: годить ся, чи не годить ся так — сьогодні весіллє, тай кінці в воду!“

— „Глядиж, Солопію, за годину прийду я до тебе; а тепер іди до дому: там дожидають тебе купці на твою кобилу й пшеницю“.

— „Як, хиба кобила знайшлась?“

— „Знайшлась!“

Черевик з радощів аж остовпів, дивлячись вслід за Грицьком.

— Що, Грицьку, чи кепсько зробили ми справу?“— сказав високий Циган до парубка, що хапав ся поспішати: — „Отжеж воли мої тепер?“

— „Твої, твої!“

XIII.

Не бій ся, матінко, не бій ся,
В червоні чобітки обуй ся;
Топчи вороги
Під ноги,
Щоб твої підківки
Брязчали,
Щоб твої вороги
Мовчали!

Весільна пісня.

Підперши рукою гарнесенько своє підборіддє, замислилась Параска, сидячи сама в хаті. Багато коло русявої головки роїло ся мрій. Іноді нараз легесенький

усміх ворушив її червоні вустонька і якесь радісне почуваннє підіймало її темні брови, а іноді знову хмарка задуми спускала їх на карі та ясні очі.

— „Ну що, як не станеть ся те, що сказав він?“— шепотїла вона з якоюсь непевністю: — „Ну що, як мене не оддадуть? як... нї, нї, — сього не буде! Мачуха робить все, що їй заманеть ся; хибаж і я не можу того робити, що менї хочеть ся? На упертість і мене стане. Та який же він гарний! Як палко горять його карі очі! Як любо вимовля він: Парасю, голубко! Як пристала йому біла свита! Ще б тільки яркішого пояса!... Та нехай вже я сама йому витчу, як перейдемо у нову хату. Ї не здумаю з радощів“, — казала вона далї, виймаючи зза пазухи маленьке дзеркальце, обклеєне червоним папером, що купила на ярмарку, і дивлячись у його з таємною втїхою: — „як я зустріну ся тодї де-небудь з нею, я їй не вклоню ся нї за що, хоч хай вона собі лусне! Нї, мачухо, годї тобі бити свою пасербицю! швидче пісок на каменї зійде і дуб, мов верба, похилить ся в воду, анїж я похилюсь перед тобою!... Та я й забула... а ну, примірю очіпок, хоч він і мачушин, як то менї пристане?“

Тут підвелась вона, держачи в руках дзеркальце і, нахилившись до його головою, пішла по хатї тремтяче: вона неначе боялась упасти, бачучи під собою замість долу стелю з накладеними дошками, з яких провалив ся був недавно попович, та полицї з горшками,

— „Що се я справдї, наче дитина?“ — промовила вона, сміючись: — „Бою ся ступити ногою!“

І почала притупцьовувати ногами, чим далї — смілїш; врештї лїва рука її спустила ся й підперлась у боки, і вона пішла танцювати, держачи перед собою дзеркальце і приспівуючи своєї улюбленої піснї:

Зелененький барвіночку,
Стели ся низенько!
А ти, милий, чорнобривий,
Присунь ся близенько!
Зелененький барвіночку,
Стели ся ще низче,
А ти, милий, чорнобривий,
Присунь ся ще близче!

Черевик заглянув якраз на се в двері, і зупинив ся, побачивши дочку свою, що танцювала перед дзеркалом. Довго стояв, сміючи ся з невиданої дівочої привереди, а замислена дочка здаєть ся й не помічала нічого; але як почув він голос знайомої пісні, аж жижки йому затрусили ся: взявши ся гордо в боки, виступив він наперед і пустив ся навприсядки, забувши про всї свої діла. Голосний регіт кума заставив їх обох схаменутись.

— „Оце добре: батько з дочкою завели самі тут весіллє! Ідіть бо швидче: молодий прийшов".

На останнім слові Параска зачервоніла ся більше, як та червона бинда, що повязувала їй голову, а безжурний батько її згадав, пощо він прийшов.

— „Ну, дочко, ходімо швидче! Хівря на радощах, що я кобилу продав, побігла", — казав він, боязко озираючись на всї боки: — „побігла накупити собі плахот та усякого дрантя, так треба, поки вернеть ся, усе покінчити".

Не встигла Параска переступнти й за поріг хати, як почула ся на руках у парубка в білій свитї, що з гуртом люду дожидавсь їх на улиці.

— „Боже благослови!" — сказав Черевик, складаючи їм руки: — „Нехай живуть, як вінки вють!"

Тут почув ся між народом галас. — „Я швидче лусну, анїж допущу до сього!" — кричала Солопіїха, а її проте з реготом одпихала юрба людой.

— „Не казись, не казись, жінко!" — байдуже казав Черевик, бачучи, що пара здоровецьких Циганів ухопили її за руки: — „Що зроблено, то зроблено: я переміняти не люблю!"

— „Нї, нї! сього таки не буде!" — репетувала Хівря; але її нїхто вже не слухав: кілька пар обступило нову пару і звили навкруг неї непробите танцююче коло.

Дивне, невимовне почуваннє огорнуло б кожного, колиб він бачив, як від одного потягу смичком музики в сіряковій свитцї, з довгими закрученими вусами, все волею-неволею поєдналось і перейшло до згоди. Люде, по чиїх лицях понурих, здаєть ся, нїколи на цілім віку не змелькнув усміх, пртупцьовували ногами і поводили плечима. Все несло ся, все танцювало. Одже ще дивнїйше, ще незрозумілїйше почулось би на споді душі, колиб глянули на бабусь, що з їх старих обличчів уже віяла байдужість могили, а вони товкли ся проміж мо-

лодим, живим людом, повним реготу. Безжурні! навіть без дитячої радости, без іскри спочуття; їх тільки один хміль, як майстер бездушні ляльки, заставляв чинити щось подібне до людського, і вони кивали захмеленими головами і пританцьовували за людом, не звертаючи навіть уваги на молоду пару.

Галас, регіт, пісні по-малу-малу стихали. Смичок замирав, слабіючи і гублячи непевні звуки в воздушній порожняві. Ще чуло ся десь якесь тупаннє, подібне до гомону далекого моря, і невдовзі все стало пусто та глухо.

Чи не так пак, радосте, хороша та непосидюча госте, і ти од нас линеш-зникаеш, і даремне думає самотній звук висловити веселощі? В своїм власнім лунанні вже чує він смуток і пустку і прислухаєть ся дико до його. Чи не так пак, друзі моторні молодощів моїх буйних та вільних, і ви один по одному розгублюєтесь по світі, лишаючи кінець-кінців самим-одного старого вашого побратима? Нудно покинутому! І тяжко сумно на серці, і запомогти йому, бідному нічим!...

№ 11. Проф. **М. Грушевський,** Про українську мову і українську школу. (З портретом і біоґрафією автора).

№ 12. **М. Порш,** Про автономію України.

№ 13. **Б. Свідерський,** Економічні нариси.

Готують ся до друку:

№ 14. Проф. **М. Грушевський,** Одність чи роспад? (Про українску справу в Росії) й инші книжечки.

В третій десяток увійдуть твори **М. Кропивницького** (По ревізії), **Ів. Тобілевича** (Карпенка Карого), **Ст. Руданського** (Співомовки), **П. Мирного** (Лови), **Б. Грінченка** (Байда), **О. Мартовича, М. Коцюбинського** („Persona grata") й ин., а також вибрані твори з української народньої словесности.

Набувати книжечки „ВІДРОДЖЕННЯ" можна в кожній українській книгарні.

:: Всякі українські книжки :: часописї можна дістати в отсих українських :: книгарнях: ::

У Київі:

1. **Українська Книгарня,** ред. Літ. Наук. Вістника, Фундуклєївська, 12.
2. **Українська Книгарня,** ул. Безаковська, 8.
3. **Крамниця „Час“,** В. Володимирська, 53.

В Полтаві:

1. Українська Книгарня, Петровська ул., д. Ворожейкина.
2. Книгарня Г. Маркевича, Бульвар І. Котляревського.

В **Катеринославі:** Книгарня Лозинської, Проспект.

В **Харкові:** „Українська Книгарня“, Петровський пер., 48.

В **Одесї:** Книгарня „Діло“, Преображенська, 11.

В **Катеринодарі:** „Українська Книгарня“, Катерининська, 34.

В **Житомирі:** Книгарня Совинського.

КИЇВ. 1913
Накладом Видавництва „Відродженнє“.
З друкарні 5. Київської Спілки.